

УДК 340.15(38)

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.3>

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ В УМОВАХ БОРТЬБИ ЗА ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ: НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА КАНАДИ

Казік Т.В.,

аспірантка кафедри теорії та історії держави і права
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
<https://orcid.org/0000-0001-5753-5768>

Гнілуша С.І.,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
<https://orcid.org/0000-0001-5979-5627>

Казік Т.В., Гнілуша С.І. Трансформація міжнародного іміджу України у контексті візового режиму в умовах боротьби за європейські цінності: на прикладі Європейського Союзу та Канади.

Стаття присвячена висвітленню питання становлення та розвитку міжнародного іміджу України у контексті візового режиму. Зокрема, дане питання у статті розглянуто на прикладі упровадження безвізового режиму України з ЄС та спрощеного візового режиму України з Канадою. Запровадження безвізового режиму визнано найбільшим успіхом України на шляху до європейської інтеграції. Розглянуто переваги безвізового режиму України з ЄС та спрощеного візового режиму України з Канадою. При цьому, до переваг лібералізації візового режиму, крім переваги у вигляді безпосередньо безвізового режиму України з ЄС, можна віднести також введення біометричних паспортів. Адже нововведення щодо біометричних паспортів у межах, започаткування безвізового режиму, значно спрощує візовий режим України з країнами, на територію яких не поширюється безвізовий режим у рамках угоди з ЄС. До таких, зокрема, віднесено Канаду. З'ясовано, що співпрацю між Канадою та Україною започатковано ще з радянських часів, але інтенсивні двосторонні відносини стали розвиватися саме з 1990-х рр., після проголошення незалежності. Проілюстровано динаміку візової політики Канади щодо України під впливом різних факторів. Наголошується на важливій ролі у формуванні позитивного іміджу України в канадському політикумі української діаспори, яка, представляючи собою неекономічну групу тиску, активно включена в процес формування українсько-канадських відносин. Проаналізовано переваги та недоліки Канадсько-українського дозволу на екстрені поїздки.

Відзначено безперечний вплив на забезпечення можливості відкриття програми СUAET української діаспори та «особливого партнерства» України з Канадою. Визначено загрози подальшому розвитку відносин України з ЄС та Канадою в аспекті візового режиму. Зроблено висновки про те, що у післявоєнній перспективі одним із пріоритетних завдань української держави має бути вжиття низки заходів в аспекті забезпечення стабільності дії безвізового режиму з ЄС та реалізація стратегії безвізового режиму з Канадою.

Ключові слова: безвізовий режим, лібералізація візового режиму, Європейський Союз, українсько-канадське партнерство, «особливе партнерство», Україна, євроінтеграція, спрощений візовий режим.

Kazik T. V., Hnilusha S. I. Transformation of the international image of Ukraine in the context of the visa regime in the conditions of the struggle for european values: on the example of the European Union and Canada.

The article is devoted to highlighting the issue of formation and development of the international image of Ukraine in the context of the visa regime. In particular, this issue is considered in the article on the example of the introduction of a visa-free regime of Ukraine with the EU and a simplified visa regime of Ukraine with Canada. The introduction of the visa-free regime is recognized as Ukraine's greatest success on the way to European integration. The advantages of introducing a visa-free regime of Ukraine with the EU and a simplified visa regime of Ukraine with Canada were considered. At the same time, the advantages of visa liberalization, in addition to the advantage of the direct introduction of a visa-free regime of Ukraine with the EU, include the introduction of biometric passports. After all,

the innovation regarding biometric passports within the limits of the introduction of a visa-free regime significantly simplifies the visa regime of Ukraine with countries, whose territory is not covered by the visa-free regime within the framework of the agreement with the EU. Among these, in particular, is Canada. It was found out that the cooperation between Canada and Ukraine started since Soviet times, but intense bilateral relations began to develop precisely in the 1990s, after the declaration of independence. The dynamics of Canada's visa policy towards Ukraine under the influence of various factors is illustrated. Emphasis is placed on the important role in the formation of a positive image of Ukraine in the Canadian political community of the Ukrainian diaspora, which, being a non-economic pressure group, is actively included in the process of forming Ukrainian-Canadian relations. The advantages and disadvantages of the Canadian-Ukrainian emergency travel permit are analyzed. The undoubted influence on ensuring the possibility of opening the CUAET program of the Ukrainian diaspora and the «special partnership» of Ukraine with Canada was noted. Threats to the further development of Ukraine's relations with the EU and Canada in terms of the visa regime have been identified. It was concluded that in the post-war perspective, one of the priority tasks of the Ukrainian state should be to take a number of measures in terms of ensuring the stability of the visa-free regime with the EU and the introduction of the visa-free regime with Canada.

Key words: visa-free regime, visa liberalization, European Union, Ukrainian-Canadian partnership, «special partnership», Ukraine, European integration, simplified visa regime.

Постановка проблеми. Верховенство права, демократія та права людини — саме ці основоположні принципи, закріплені на конституційному рівні нашої держави, як тріада європейських цінностей, є фундаментом української державної політики. Сьогодні наша держава, продовжуючи відстоювати європейські цінності, відчайдушно бореться проти російської агресії та впевнено крокує до подальшого демократичного розвитку. Вкотре обравши європейський шлях ми отримали величезну підтримку прихильників світової демократії. Одним із найбільш актуальних питань у цих умовах видається спрощення візового режиму. Адже через виклики та загрози, які нині несе російсько-українська війна, численна кількість громадян України вимушені шукати прихистку у різних куточках світу. У той же час, реалії сьогодення засвідчують про наявність певних проблем пов'язаних із дією візового режиму.

Стан опрацювання. Дослідженню візового режиму України з ЄС, як і українсько-канадських відносин, приділяла увагу значна кількість укра-

їнських науковців. Серед них, зокрема: Я. М. Костюченко [4], В. В. Резніков [7], Н. Конон [14], А. Шкрєбняєва [14], В. Ю. Макар [16] та багато інших. Проте аналіз наукового доробку дає підстави говорити, що розгляд даної теми потребує більш детального аналізу та комплексного підходу.

Метою дослідження є здійснити аналіз становлення міжнародного іміджу України у контексті візового режиму в умовах боротьби за європейські цінності, на прикладі ЄС та Канади.

Виклад основного матеріалу. Однією із найбільш пріоритетних форм міжнародної співпраці в сучасних умовах є угоди про спрощення візового режиму. Так, зокрема, доволі поширеною нині є практика запровадження спрощеного візового режиму ЄС з державами, які не є його членами. Такі угоди спрямовані на полегшення видачі тимчасових віз таким категоріям осіб як науковці; журналісти; водії, котрі здійснюють міжнародні перевезення; родичі, яким потрібно відвідати своїх рідних за кордоном та ін. Ці документи передбачають також можливість безвізового режиму для третіх країн [1, с. 72].

Варто зазначити, що Україна ще в середині 2000-х років в односторонньому порядку скасувала візи для громадян країн ЄС, які приїждять з короткотерміновими візитами. Загалом, історія розвитку відносин між Україною та ЄС щодо безвізового режиму почалася 17 червня 2007 року, з підписанням Угоди про реадмісію між ЄС та Україною [2], встановивши процедуру ідентифікації та повернення громадян, які нелегально перебувають на території ЄС.

У цей же час було підписано Угоду між Україною та Європейським Союзом про спрощення оформлення віз [3]. Відповідно до положень цієї угоди було визначено порядок введення взаємовигідного безвізового режиму; встановлення безвізового режиму для осіб, які мають дипломатичні паспорти, а також передбачено видачу багаторазових віз (терміном на 1–5 р.) чималій категорій громадян України, зокрема бізнесменам, урядовим делегатам, близьким родичам громадян України, які перебувають на території країн-членів ЄС на легальних підставах, журналістам, науковцям, спортсменам тощо та видачу безплатних віз для дітей до 18 р. і 21 р. та пенсіонерів [4, с. 185].

У 2010 році Україні було надано План дій щодо лібералізації ЄС візового режиму [5] (далі - План дій). Завдання, які стояли перед Україною в рамках безвізового діалогу з ЄС, мали на меті забезпечити впровадження реформ, необхідних для введення ЄС безвізового режиму для українських громадян.

Виконувався зазначений план у дві фази:

- I. законодавча;
- II. імплементаційна.

11 травня 2017 р. – Рада ЄС схвалила рішення щодо безвізового режиму з Україною. Однак, з огляду на те, що законодавча пропозиція про внесення змін до Регламенту Ради (ЄС) №539/2001 від 15.03.2001 р. щодо запровадження ЄС безвізового режиму для громадян України вступає у силу на 20-й день після її публікації, а публікація закону відбулася 22 травня, початок безвізових поїздок для українців – 11 червня 2017 року. Відповідно, 11 червня 2017 р. наша держава стала другою з шести країн-учасниць Східного партнерства після Молдови, що отримала безвізовий режим [6]. Цілком слушним видається у даному контексті зауваження В. В. Резніков про те, що запровадження безвізового режиму можна визнати найбільшим успіхом України на шляху до європейської інтеграції [7, с. 68].

Проте вже восени 2021 року на порядку денному деяких країн-членів ЄС з'явилося питання щодо обмеження безвізового режиму з Україною. Причиною, зокрема, є зловживання з боку громадян та невиконання вимог. Так, зокрема, зловживань згадуються незаконне проживання громадян з безвізових держав та необґрунтовані запити про надання притулку, а також не виконання політичних умов скасування віз [8; 9]. Попри те, що Україна не отримувала жодних попереджень чи повідомлень про такі наміри, ігнорувати окреслену загрозу, на наш погляд, не варто. Адже ухвалюючи рішення про візову лібералізацію, у 2017 році, ЄС, безсумнівно, пішов на поступки. У той же час, за результатами звітів, які публікуються кожного року, приймається рішення щодо продовження або припинення функціонування безвізового режиму.

Станом на сьогодні безвізовий режим розповсюджується на територію держав-членів ЄС, крім Об'єднаного Королівства та Ірландії:

1) Держави-члени ЄС, які є частиною території Шенген;

2) Держави-члени ЄС, в яких ще не в повному обсязі впроваджена Шенгенська нормативно-правова база.

Також безвізовий режим розповсюджується на держави - асоційовані учасники Шенгенської угоди: Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія та на європейську територію Франції та Нідерландів [10].

При цьому, необхідно зазначити, що до переваг лібералізації візового режиму, крім переваги у вигляді безпосередньо запровадження безвізового режиму України з ЄС, можна віднести також запровадження біометричних паспортів. Адже нововведення щодо біометричних паспортів у межах, запровадження безвізового режиму, значно спрощує візовий режим України з країнами, на територію яких не поширюється безвізовий режим у рамках угоди з ЄС. До таких, зокрема, можна віднести Канаду.

Принагідно зауважимо, що співпрацю між Канадою та Україною започатковано ще з радянських часів, але інтенсивні двосторонні відносини стали розвиватися саме з 1990-х рр., після проголошення незалежності та встановлення дипломатичних відносин. Відтоді, двостороння співпраця на міждержавному рівні підтримується завдяки низці дипломатичних установ [11, с. 8]. Хоча, де-факто співпраця України з Канадою є здебільшого односторонньою.

Важливими документами, які визначають специфічний статус відносин обох держав є «Спільна Декларація про особливе партнерство між Україною та Канадою» (1994 р.) [12] і «Спільна Декларація про подальший розвиток відносин особливого партнерства між Україною і Канадою» (2001 р.) [13].

З часу отримання Україною незалежності Канада була чи не найбільшим другом нашої держави на міжнародній арені. Від миттєвого визнання суверенітету і до численних програм з розвитку. Після незаконної анексії Криму Росією та початку конфлікту на Донбасі Канада підтримує Україну як у рамках міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, НАТО, «Велика сімка»), так і на двосторонньому рівні. Канада підтримує нашу державу та сприяє її розвитку, а також сприяє подоланню української кризи [14]. З огляду на це, цілком логічним та очікуваним є Указ Президента України №448/2021, де окремий пункт визначає стратегію подальшого розвитку українсько-канадських відносин, відповідно до якої: «у розбудові відносин особливого партнерства з Канадою, яка займає тверду і послідовну позицію щодо підтримки України і є одним із лідерів у наданні безпекової та військової допомоги, пріоритетами будуть ефективне впровадження Угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою, ратифікованої Законом України від 14 березня 2017 року № 1917-VIII, зокрема включення до сфери її дії питань інвестицій та послуг, подальша лібералізація умов двосторонньої торгівлі, забезпечення сприятливих умов для реалізації канадських інвестиційних проектів в Україні, лібералізація візового режиму для поїздок громадян України в Канаду, підтримка та розвиток зв'язків з українською діаспорою в Канаді» [15].

З цього приводу маємо зазначити, що особливість українсько-канадського співробітництва обумовлена наявністю 1,2-мільйонної української діаспори, яка, представляючи собою нееконімічну групу тиску, активно включена в процес формування українсько-канадських відносин. Саме українська діаспора сприяла формуванню позитивного іміджу України в канадському політикумі та сформувала ґрунт для швидкого визнання незалежності України [16, с. 3].

Співробітництво між діаспорою та канадським урядом простежується чи не в кожному важливо-

му політичному рішенні уряду в офіційних відносинах Канади з Україною [17, с. 812]. Одним із таких є спрощення візового режиму.

Як відомо, 2015 року Канада почала вводити видачу українцям багаторазових віз терміном дії на 10 років. У 2016 році було досягнено домовленість про початок негайних консультацій між Україною та Канадою щодо візової лібералізації. Хоча, про введення Канадою безвізового режиму для громадян України не йшлося у зв'язку з невідповідністю України критеріям, які Канада висуває до країн, що претендують на безвізовий режим [18].

У той же час, у 2022 році, у відповідь на повномасштабне вторгнення військ РФ в Україну, міністр імміграції, біженців та громадянства Шон Фрейзер оголосив про запуск Канадсько-українського дозволу на екстрені поїздки (Canada-Ukraine authorization for emergency travel) (далі - CUAET) [19]. Зокрема, відповідна програма, в рамках якої запроваджені спеціальні процедури щодо спрощеного оформлення віз для громадян України та членів їх сімей з правом проживання, працевлаштування, навчання у Канаді, почала діяти з 3 березня 2022 року. Слід відзначити безперечний вплив на забезпечення можливості відкриття програми CUAET української діаспори та «особливого партнерства» України з Канадою.

CUAET – це спеціальний прискорений шлях до тимчасового проживання для українців, які шукають притулку в Канаді на час війни. За цією програмою українці та їхні найближчі родичі будь-якої національності можуть перебувати в Канаді як тимчасові мешканці до 3 років. Заявники, які перебувають за кордоном, повинні подати онлайн заявку на канадську візу та надати свої біометричні дані (відбитки пальців і фото).

CUAET забезпечує можливість спрощеного оформлення:

- по-перше, гостьової візи, яка надає право на перебування в Канаді на термін до 3 років, на відміну від стандартного 6-місячного дозволу на відвідування;

- по-друге, дозвіл на роботу (заяву на реєстрацію можна подати разом із заявою на візу або окремо), що забезпечує можливість знайти роботу в найкоротші терміни.

Серед спрощень процедури оформлення віз, передбачених CUAET:

- скасовано більшість зборів за заяву на візу та розгляд даної заяви, зокрема візовий збір, плата за збір біометричних даних, плата за заяву на дозвіл на роботу й навчання, плата за подовження дозволу на перебування, працю та навчання;

- звернення громадян України розглядаються у пріоритетному порядку;

- у разі відсутності закордонного паспорта громадяни України можуть подати заяву маючи лише внутрішній український паспорт, для дітей - свідоцтво про народження.

Заяви на отримання візи можна подавати онлайн з будь-якої країни світу. Біометричні дані можна надати в будь-якому візитному центрі за межами України. Візові центри відкриті в Молдові, Румунії, Австрії, Польщі та на території Європи працює велика мережа візових центрів.

У стандартних умовах представники CUAET сприяють швидкому розгляду електронних заявок на візу — протягом 14 днів з моменту отримання заповненої заяви. При цьому, усі заявники на отримання візи проходять стандартну перевірку біографічних даних і ретельну контрольну перевірку, перш ніж в'їхати до Канади.

Втім, програма CUAET не призначена для прийому потоку біженців. Її завданням є саме надання тимчасового місця проживання. Особи, які бажають емігрувати до Канади назавжди, можуть подати заявку на одержане постійне місце проживання за безліччю різних імміграційних програм і потоків. Крім того, IRCC розробив спеціальну процедуру проживання для створення постійного місця, спрямованого на возз'єднання сімей.

Насамкінець варто зазначити, що 30 березня 2022 року концепцію негайного скасування візового режиму Канади з Україною було підтримано більшістю представників канадського парламенту. Зокрема, було проголосовано за звіт постійного комітету парламенту Канади, члени якого раніше підтримали запровадження безвізового режиму з Україною: «(б) закликаємо Уряду Канади підтримати українців та людей, які проживають в Україні, які постраждали від цього конфлікту, та забезпечити готовність розглядати імміграційні заяви в терміновому порядку без шкоди для потреб в інших регіонах; та (с) запровадити безвізовий режим поїздок з України до Канади, в тому числі шляхом швидкої видачі електронного дозволу на подорож (eTA), і збільшити кадрові ресурси, щоб існує відставання для всіх імміграційних потоків не постраждало від цієї гуманітарної кризи» [20]. Водночас зауважимо, що рішення щодо скасування чи запровадження візового режиму у Канаді віднесено до компетенції уряду. Законодавці можуть лише звернутися до уряду з відповідною ініціативою.

Висновок. Європейський шлях України бере свій початок ще з моменту проголошення незалежності та прийняття Основного закону нашої держави. Системний аналіз генезису нормативно-правового регулювання співпраці України з ЄС та Канадою свідчить про те, що ще на початку свого шляху до європейської демократії нашу країну сприймали на міжнародній арені як сильного та незалежного партнера.

Станом на сьогодні внесено численну кількість змін до національного законодавства, імплементовано та гармонізовано значну кількість норм та положень. Втім цей шлях доволі складний та тривалий. Тому наразі не можна зупинятися на досягнутому.

УДК 341.24

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.4>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ СТ. 37 СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Наливайко І.О.

викладач кафедри загальноправових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0000-0003-1532-2996>

Наливайко І.О. Теоретико-правові проблеми імплементації в Україні ст. 37 Стамбульської конвенції.

Вказується, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у 2014 році кожна шоста жінка зазнавала домашнього насильства. За тими ж даними, проблема гостріша для економічно слабозрозумітих країн, де жінки частіше виправдовують насильство над собою. Така статистика не втішає, тому більшість європейських країн ратифікували Стамбульську конвенцію та запровадили систему кримінальної відповідальності за примусові шлюби.

У статті розкриваються основні положення статті 151², які включають примушування особи до шлюбу або продовження примусового шлюбу, або співжиття без шлюбу, або продовження такого співжиття, або заохочення особи до еміграції на територію іншої країни. Виходячи з основних принципів та підстав криміналізації, проаналізовано доцільність криміналізації примусового шлюбу. Зроблено висновок, що наявність окремого положення про заборону таких дій певною мірою порушує принципи цілісності та неприйнятності заборони, а також призведе до колізії та обструкції Кримінального кодексу України. Проаналізовано основні позиції науковців з цього питання та проілюстровано положення про примусовий шлюб у кримінальному законодавстві Нідерландів, Франції, Норвегії, Чорногорії, Швеції та інших країн. Наведено основні аргументи, що зумовлюють такий висновок: на основі головних принципів та підстав криміналізації, таких як судово-кримінологічна, психосоціальна та соціально-економічна, зроблено висновки та аргументи щодо відповідності криміналізації примусового шлюбу цим принципам. У роботі проаналізовано зарубіжний досвід криміналізації примусового шлюбу, зроблено висновки щодо правового регулювання цього питання, відповідальності за примусовий шлюб та формування положень про заборону діяння. Наведено певну статистику щодо ратифікації європейськими країнами Стамбульської конвенції, яка регулює домашнє насильство в Європі, а також зроблено висновки про важливість розробки офі-

ційного тлумачення поняття «примусовий шлюб», щоб усунути або зменшити виникнення концептуальної плутанини та конфлікту.

У підсумку зауважується, що криміналізувати примусовий шлюб в Україні недоцільно, це буде обтяжувати Кримінальний кодекс України, а також складно застосовувати норми на практиці, тому вважаємо за необхідне тлумачення ККУ і розкриття поняття «примусового шлюбу», щоб відрізнити правопорушення від суміжних діянь.

Ключові слова: кримінальна судимість, злочин проти волі, особиста честь і гідність, примусовий шлюб, порівняльний аналіз.

Nalyvaiko I.O. Theoretical and legal problems of implementation in Ukraine Art. 37 of the Istanbul Convention.

According to the World Health Organization, in 2014, every sixth woman experienced domestic violence. According to the same data, the problem is more acute for economically underdeveloped countries, where women often justify violence against themselves. Such statistics are not encouraging, which is why most European countries have ratified the Istanbul Convention and introduced a system of criminal liability for forced marriages.

The article discloses the main provisions of Article 151-2, which include forcing a person to marry or continuing a forced marriage, cohabiting without marriage, continuing such cohabitation, or encouraging a person to emigrate to another territory. This purpose is more than the purpose of her life. Based on the basic principles and grounds of criminalisation, the expediency of criminalising forced marriage is analysed. It was concluded that a separate provision on the prohibition of such actions to a certain extent violates the principles of integrity and inadmissibility of the ban and will also lead to a collision and obstruction of the Criminal Code of Ukraine. The leading positions of scientists on this issue are analysed, and the provisions on forced marriage in the criminal legislation of the Netherlands, France, Norway, Montenegro, Sweden and other countries are illustrated. The main arguments for this conclusion are presented: based on the main

principles and foundations of criminalisation, such as judicial-criminological, psychosocial, and socio-economic, conclusions and statements are made regarding the compliance of the criminalisation of forced marriage with these principles. The work analyses the foreign experience of the criminalisation of forced marriage. It concludes the legal regulation of this issue, responsibility for forced marriage, and the formation of provisions prohibiting the act. Some statistics on the ratification by European countries of the Istanbul Convention, which regulates domestic violence in Europe, are given, and conclusions are made about the importance of developing an official interpretation of the concept of «forced marriage» to eliminate or reduce the occurrence of conceptual confusion and conflict.

In conclusion, it is noted that criminalizing forced marriage in Ukraine is impractical, it will burden the Criminal Code of Ukraine, and it is also difficult to apply the norms in practice, therefore we consider it necessary to interpret the Criminal Code and reveal the concept of «forced marriage» in order to distinguish offenses from related acts.

Keywords: criminal record, crime against will, personal honour and dignity, forced marriage, comparative analysis.

Постановка проблеми. Інститут сім'ї є важливим фактором суспільного розвитку. Відповідно до Цивільного кодексу України шлюб є підставою для створення сім'ї. В Європі питання домашнього насильства регулюється Стамбульською конвенцією, Україна її нещодавно ратифікувала. Український закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року був першим кроком реалізації норм конвенції в чинне кримінальне законодавство.

Проте важливим є питання про доцільність криміналізації примусового шлюбу. Існують певні розбіжності в думках вчених. Більшість юристів вважали запровадження цієї норми недоцільним. Ми вважаємо, що, як підтверджується наведеними нижче аргументами, криміналізувати цю поведінку передчасно.

Стан опрацювання проблематики. Про незручність криміналізації такої поведінки Литвинов О.М., Данильченко Ю.Б. Проте більшість науковців все ще виступає проти такої новели, особливо Денисов С. Ф., Круглова О. О., Шаблюстий В. В., Кисілюк Є. М. Хоча цьому питанню приділено достатньо уваги, але воно все ще залишається актуальним і потребує всебічного аналізу, особливо після ратифікації стамбульської конвенції.

Метою статті є дослідити доцільність криміналізації примусового шлюбу, провести порівняль-

но-правовий аналіз українського та європейського законодавства.

Виклад основного матеріалу. Статтею 151² Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачена відповідальність за такі злочини, як примус до шлюбу, тобто примушування особи до шлюбу чи продовження примусового шлюбу чи до спільного життя без укладення шлюбу або продовжувати співжиття.

Окремо врегульовано питання про можливість примусу до шлюбу неповнолітньої дитини, тобто примусу до шлюбу особи, яка не досягла шлюбного віку, тощо. Зокрема, якщо злочин вчинено щодо особи, яка не досягла 14 років, а шлюбний вік за законодавством України дорівнює 18 років, діяння має кваліфікуватися за частиною 2 статті 151-2 Кримінального кодексу [1, с. 131]. Основним безпосереднім об'єктом злочину є воля, честь і гідність особи, зокрема в сімейних відносинах.

Відповідно до статті 24 Сімейного кодексу України шлюб ґрунтується на вільній згоді чоловіка та жінки, чоловік або жінка не можуть бути примушені до шлюбу. Обоє з подружжя мають право розірвати шлюб. Примусове припинення шлюбних відносин, примусове збереження шлюбних відносин, особливо примус до статевих стосунків шляхом фізичного або психічного насильства є порушенням права на свободу та особисту недоторканість дружини та чоловіка, і може мати правові наслідки [2, с. 135].

Жертвою злочину може стати кожен, незалежно від статі та віку. Особа несе відповідальність за примушення іншої особи до шлюбу або продовження примусового шлюбу, або вступ до спільного проживання без припинення шлюбу, або продовження такого спільного проживання, або спонукання особи до переїзду на територію іншої країни, ніж держава, в якій вона проживає. Максимального покарання – арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк.

М. Хавронюк надає авторське пояснення цієї статті: «Примусом є застосування фізичного насильства або погроза застосування насильства до потерпілого чи його близьких осіб, або вимагання – погроза знищення чи пошкодження майна потерпілого, або викрадення потерпілого, чи позбавлення його майна, позбавити його волі, розголошувати відомості про потерпілого, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, або іншим чином обмежувати права, свободи чи законні інтереси потерпілого (або його близьких осіб)» [3, с. 455]. Однак вважаємо за необхідне зазначити, що це тлумачення не є офіційним, а авторським, і воно не впливає безпосередньо з тексту, встановленого Кримінальним кодексом України.

Ратифікація Стамбульської конвенції у порядку, передбаченому частиною сьомою статті 9 Закону про міжнародні договори України, не передбачає кримінальної відповідальності за примусовий шлюб. Для виконання поставленого завдання необхідно зрозуміти, що є підставою для криміналізації примусового шлюбу, тобто чим зумовлена наявність діяння як окремого пункту.

По-перше, необхідно розібратися, що означає поняття «судимість». Вважаємо слушним визначення, дане П Фріс: криміналізація – це процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на загальнодержавному рівні необхідності, можливості та доцільності кримінально-правової боротьби з ними та віднесення їх до складу злочинів у законодавстві про кримінальну відповідальність [4, с. 2].

О. Коробоев [5], на нашу думку, виокремлює ці цікаві підстави переконання.

1. Юридико-кримінологічна, що полягає в тому, що криміналізація доречна тільки тоді, коли є реальна суспільна небезпечність і той фактор, що іншим способом неможливо врегулювати ці відносини, окрім як криміналізувати їх. Щодо цього ми вважаємо таке. У висновку головного науково-експертного управління щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» йдеться, що примушування особи до шлюбу сама по собі не досягає ступеня суспільної небезпеки без настання суспільно небезпечних наслідків, коли діяння має визнаватися злочином відповідно до статті 11 КК України [6].

Однак у цьому випадку, хоча це підтверджує нашу незручну позицію щодо криміналізації примусового шлюбу, ми не погоджуємося з вищесказаним. На нашу думку, слушним аргументом є твердження О. Харитоновна: «Примусовий шлюб порушує право людини вільно вирішувати, чи, коли і з ким вступати в шлюб» [7, с. 65]. Вважаємо, що суспільна небезпека цього вчинку полягає в порушенні свободи людини, яка, як відомо, є найвищою цінністю за Конституцією України. Усвідомлюючи небезпеку примусових шлюбів, ми вважаємо, що за певних обставин правопорушника можна притягнути до відповідальності за статтею 129 Кримінального кодексу «Погроза вбивством», статтею 146 Кримінального кодексу «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», ст.154 КК «Примушування до вступу в статевий зв'язок», ст.149 КК «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» [8, с. 34].

Тому ми вважаємо, що примусовий шлюб не має правового та кримінологічного підґрунтя.

2. Соціально-економічні, включаючи врахування можливих позитивних і негативних наслідків криміналізації.

Ми вважаємо, що позитивним моментом є відчуття безпеки тих, хто страждає від таких дій, як примусовий шлюб, а щодо негативного моменту, ми можемо припустити, що порушуються наступні два альтернативні принципи криміналізації:

- економічний принцип кримінальної репресії, який може безпідставно притягнути до відповідальності велику кількість громадян, враховуючи неточність норм і можливість зміни поглядів;

- принцип невідворотності відповідальності, оскільки з тієї ж самої причини на практиці через незрозумілість та використання інших статей норми перестає застосовуватися.

3. Психосоціальна, в тому числі з урахуванням правової ментальності. Ця основа є однією з найскладніших в нанесенні.

Щодо важливості вільного волевиявлення під час реєстрації шлюбу, то про це йдеться як у Конституції України (ч. 1 ст. 51), так і СКУ (ч. 1 ст. 24). Частиною 1 статті 40 СКУ встановлено, що якщо шлюб зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка, він розривається за рішенням суду. Згода особи не вважається вільною, особливо якщо вона на момент реєстрації шлюбу страждає на тяжкий психічний розлад, перебуває в стані алкогольного, наркотичного чи отруйного сп'яніння, не усвідомлює всієї важливості своїх дій та (або) не в змозі керувати цією поведінкою, або шлюб було зареєстровано через фізичне чи психічне насильство [2].

Якщо взяти примусовий шлюб окремою статтею, то це імплементація статті 37 Стамбульської конвенції, за словами О. Харитоновна, враховуючи те, що багато жертв примусового шлюбу ввозяться до іншої країни (зазвичай країни походження або їхніх предків) і змушені одружуватися або співжити з вихідцями з цієї країни [8, с. 65].

Тому, на нашу думку, криміналізувати примусовий шлюб є недоцільним, це порушує основи та принципи криміналізації, зазначені вище, а також накладає тягар на Кримінальний кодекс і може породжувати певні колізії.

Окремої уваги заслуговує досвід європейських країн. Як згадувалося, не всі країни ратифікували Стамбульську конвенцію, але більшість європейських країн все ще несуть кримінальну відповідальність за такі злочини, як примусовий шлюб.

Варто зазначити, що такі країни, як Латвія, Литва, Словаччина, Чехія, Греція, Люксембург, Угорщина, Болгарія, Ірландія та Велика Британія не ратифікували зазначені конвенції [9].

Щодо того, як це питання регулюється в різних країнах [15], які ратифікували Конвенцію, наведемо такі приклади.

У Нідерландах стаття 284 встановлює відповідальність за примусовий шлюб: «Кожен, хто: 1) незаконно примушує іншу особу вчиняти чи не вчиняти певні дії чи страждати від них, або погрожує будь-якими іншими діями проти цієї чи

інших осіб; 2) примушувати, погрожуючи дифамацією чи клеветою, примушувати іншу особу вчиняти чи не вчиняти певні дії чи терпіти їх; карається позбавленням волі на строк до дев'яти місяців або штрафом третьої категорії (до 8200 євро)» [10].

У Франції «Примушування особи до шлюбу або одруження за кордоном шляхом введення особи в оману з метою спонукання її покинути територію Республіки карається позбавленням волі на три роки та штрафом у розмірі 45 000 євро (стаття 222-14- 4)» [11]. У Норвегії стаття 253 передбачає, що примусовий шлюб карається позбавленням волі на строк до шести років. Покарання за сприяння таким діям однакове [12]. У Чорногорії склалася досить цікава ситуація, коли передбачена відповідальність не тільки за примусові шлюби, а й за обман під час укладення шлюбу: «Кожен, хто вступає в шлюб, приховує від другої сторони визнання шлюбу недійсним, або в тому, хто обманює або вводить в оману іншу сторону, карається позбавленням волі на строк не менше трьох місяців, але не більше трьох років». Передбачено розділом 214 [13].

Розділ 4с Кримінального кодексу Швеції передбачає покарання за примусовий шлюб у вигляді позбавлення волі на строк до 4 років [14].

В Україні санкції статті 151² передбачають арешт або обмеження волі на строк до шести місяців, позбавлення волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк [1].

Якщо порівняти це питання з точки зору правових норм, то можна побачити, що в більшості випадків в європейських країнах санкції більш жорсткі. Однак, ми вважаємо за необхідне зазначити, що в більшості країн тлумачення того, що розуміється як примусовий шлюб, є більш повним і конкретним, а в деяких країнах воно доповнюється такими діями, як пособництво та підтримка примусового шлюбу.

Висновок. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у 2014 році кожна шоста жінка зазнавала домашнього насильства. За тими ж даними, проблема гостріша для економічно слабозрозумітих країн, де жінки частіше виправдовують насильство над собою. Така статистика не втішає, тому більшість європейських країн ратифікували Стамбульську конвенцію та запровадили систему кримінальної відповідальності за примусові шлюби.

Порівнюючи норми іноземного та українського законодавства з цього питання, ми дійшли висновку, що стаття 151² потрібна, якщо вона чітка, детальна та насичена кваліфікуючими ознаками, а на даному етапі вона не зовсім ефективна. Варто залучитись досвідом інших країн, що був згаданий вище, який може бути імплементований в національне законодавство.

На даному етапі існування цієї статті може призвести до труднощів у її практичному застосуванні, тлумаченні та судовому процесі.

Відсутність законодавчого визначення поняття «примусовий шлюб» може призвести до альтернативного та розширеного тлумачення цього поняття на практиці правоохоронними органами.

Підсумовуючи, зауважимо, що криміналізувати примусовий шлюб в Україні недоцільно, це буде обтяжувати Кримінальний кодекс України, а також складно застосовувати норми на практиці, тому вважаємо за необхідне тлумачення ККУ і розкриття поняття «примусового шлюбу», щоб відрізнити правопорушення від суміжних діянь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
2. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
4. Фріс П. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. С. 2.
5. Коробеев А.И. Советская уголовная политика: понятие, содержание, структура. Владивосток: изд-во ДВГУ, 1985.
6. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Висновок комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя щодо проекту Закону від 26.07.2016 р. № 4952. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ХНЗТК00Q?an=6>.
7. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Науково-практичний посібник / О. В. Харитонова. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2018. 344 с.
8. Кісілюк Е. Особливості гармонізації та врегулювання термінології щодо гендерно зумовленого насильства в рамках внесення змін до Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права* : Матеріали всеукр. науково-практ. конф. (м. Дніпро, 25 трав. 2018 р.). Дніпро, 2018. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/19843/1/Андрушко%20А.В.%20Практика%20застосуван>

- ня%20покарання%20за%20захоплення%20
або%20тримання%20особи%20як%20заруч-
ника%20-%20C.%2044-47.PDF.
9. В Європарламенті закликали 10 країн ЄС ратифікувати Стамбульську конвенцію
URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/06/13/7083076/>.
 10. Кримінальний кодекс Нідерландів від 03.03.1881 р. URL: https://www.ejtn.eu/PageFiles/6533/2014%20seminars/Omsenie/WetboekvanStrafrecht_ENG_PV.pdf.
 11. Кримінальний кодекс Франції від 01.03.1994 р. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/2022-07-19.
 12. Кримінальний кодекс Норвегії від 07.03.2008 р. URL: <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28>.
 13. Кримінальний кодекс Чорногорії від 07.03.2003 р. URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2013/05/Montenegro-Criminal-Code-2003-eng.pdf>.
 14. Кримінальний кодекс Швеції від 01.01.1965 р. URL: <https://www.government.se/government-policy/judicial-system/the-swedish-criminal-code/>.
 15. Nalyvaiko, L., Chanysheva, G., Kozin, S. Remuneration Of Public Servants In The Federal Republic Of Germany. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. №4 (5). P. 228–232.